

Ahmed-i Dâ'î'nin Vasiyyet-Nâme-i Nûşirevân'ındaki Eğitici Değerler

Hasan Kavruk* – Hülya Sönmez**

Özet- Nasihat-nâmeler, Türk ve dünya edebiyatının önemli türlerindedir. Bunlar, özellikle çocuk gelişimini çok yönlü desteklemesi itibariyle çocuk edebiyatının da vazgeçilmez kaynakları arasında kabul edilir. Bu çalışmada 14-15. yüzyıl şairlerimizden Ahmed-i Dâ'î'nin 115 beyitlik Vasiyyet-i Nûşirevân adlı mesnevisi incelenmiş; tespit edilen değerler İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda (MEB, 2006) belirtilen değerlerle karşılaştırılmıştır. Programda bu değerlerle ilgili kazanımlar da tespit edilmiş olup bu kazanımları destekleyen bölüm ve beyitler ilgili değer başlığı altında toplanmıştır.

Elde edilen bulgulardan hareketle mesnevide; çocuğun zihin, kişilik ve sosyal gelişimine ne gibi katkılarda bulunduğu belirlenmiştir. Çalışmanın bir sonraki basamağında ise mesnevide dinleme ve konuşma becerilerini destekleyen beyitler de ilgili becerinin başlığı altında toplanmıştır. Türkçe Öğretim Kılavuzu'nda dinleme ve konuşma becerileriyle ilgili kazanım ifadeleri ile mesnevide bu ifadeleri destekleyen beyitler ilişkilendirilmiştir. Yapılan analizlerde mesnevide işlenen değerler ile Türkçe Öğretimi Kılavuzu'nda hedeflenen kazanımların birçok yönden uyduğu görülmüş ve özellikle bu ortak unsurlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Eserin bu dersi desteklemesi ve çocukların gelişimlerini çoğu yönden olumlu etkilemesinden dolayı *bulgular ve öneriler* bölümünde de Vasiyyet-i

* Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi

**Arş. Gör., İnönü Üniversitesi / Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Nûşirevân'ın dili günümüz Türkçesiyle yeniden uyarlanarak çocuklara okutulması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler- Değer eğitimi, mesnevi, Ahmed-î Dâ'î, Vasiyyet-i Nûşirevân.

Giriş

Çocuk eğitiminin vazgeçilmeyen unsurlarından biri de değer eğitimidir. Araştırmacılar, günümüzde okullarda çocuklar arasında şiddet olaylarının artmasının değer eğitiminin ihmal edilmesi ve unutulmasına bağlamaktadır (Yıldırım, 2009:181-182). Bu konuyla ilgili çalışmaların az olmasının yanı sıra millî ve evrensel değerlerin çocuklara öğretilmesinde de eksiklikler ve aksaklıklar vardır. Küreselleşen dünyada değer eğitime daha da ihtiyaç duyulmaktadır. Değer eğitimi sadece Türkçe dersinde değil, çocuğun gelişim sürecinde etkili bütün öğrenme ortamlarında verilmeli, sorumluluğu da sadece eğitimde yer alan tüzel kişilere değil bütün topluma benimsetilmelidir. Çünkü değer eğitimi kolektif ve disiplinli bir ekip çalışması gerektirmektedir. Türkçe öğretiminin genel amaçlarının 11. maddesinde yer alan *Millî, manevî ve ahlâkî değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmakta* (MEB, 2002:4) ifadesi değer eğitime verilen önemi belirtmektedir.

Ahmed-i Dâ'î

Ahmed-i Dâ'î, Anadolu sahasında nasihat-nâme geleneğinin önemli şahsiyetlerindedir. 14. yüzyılın sonu ve 15. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan (ö. 824/1421'den sonra) Dâ'î'nin asıl adı Ahmed'dir. Doğum tarihi ve yeri ile ilgili bilgiler kesin olmamakla birlikte, kaynaklar şairin Germiyanlı olduğunu belirtir (Kut, 1989: 2/56-58). Eserlerinden hareketle *I. Murat, Germiyan Beyi, II. Yakub, Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman ve II. Murat* (Daşdelen, 2008: 3) dönemlerinde yaşadığı bilinir. Dâ'î, Germiyan'da bir süre kadılık yapmıştır. Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın kızı Yıldırım Bayezid'le evlenince Kütahya'nın çeyiz olarak Bayezit'e verildiği, bundan sonra da Da'i'nin orada kadılık yaptığı (Vursun, 2008:2) söylenir. Dâ'î ile ilgili ciddi çalışması olan isimlerden birisi de İsmail Hikmet Ertaylan'dır. "*Ahmed-i Dâ'î'yi inceleyenler arasında yer alan İsmail Hikmet Ertaylan, Ahmed-i Dâ'î'nin oldukça verimli bir şair olduğunu söyler. Ahmed-i Dâ'î tefsir, hadis, matematik, sözlük, tarih ve tıp konularında eserler vermiştir. Bu kadar çok ve başarılı eserler vermesi Ahmed-i*

Dâ'î'nin çok iyi bir eğitim almış olduğunu gösterir." (Vursun,2008: 16). Tunca Kortantamer ise Dâ'î ile ilgili yukarıda verilen bilgilerin çoğunun yanlış ve eksik olduğunu belirtir. (dergiler.ankara.edu.tr/dergiler /12/840/10639).

Ahmed-i Dâ'î'nin sanatkâr kişiliğinin yanında manzum ve mensur eserlerinde *tefsir, akaid, sözlük, rüya tabiri, tıp, astronomi* gibi konulara yer verdiği görülür. Şairin mensur eserleri: *Tercüme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys-i Semerkandî, Miftâhü'l-Cenne, Tercüme-i Kitâbü't-Ta'bîrnâme, Tercüme-i Eşkâl-i Nasîr-ı Tûsî, Teressül, Tercüme-i Tezkiretü'l-Evliyâ, Tercüme-i Tıbb-ı Nebevî, Cinân-ı Cenân, Vesîletü'l-Mülûk li Ehli's-Süluk* oluştururken manzum eserleri: *Türkçe Divan, Farsça Divan, Ukûdü'l-Cevâhir, Câmasb-Nâme, Vasiyyet-i Nûşirevân, Çeng-Nâme, Mutâyebât, Yüz Hadis Çevirisi'dir*. Dâ'î'nin eserleri üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu alanda çalışma yapan bazı önemli isimler: Kenan Akyüz, Mehmet Özmen, Rabia Aksu, Mahmut Kaplan, Emine Yeniterzi, Fahir İz, Ali Çiçek, Gürer Gülsevin, Önder Çağınan, Zeynep Korkmaz ve Günay Kut'tur. Ayrıca Ahmed-i Dâ'î'nin bazı şiirlerini Hammer Almacaya, Gibb de İngilizceye tercüme etmiştir.

Vasiyyet-i Nûşirevân-ı Âdil Be-püseriş Hürmüz-i Tâc-dâr

Arapça *nasihat*, Farsça *nâme* sözcüklerinin birleşiminden oluşan nasihat-nâme insanlara yol göstermek, öğüt vermek maksadıyla yazılan manzum veya mensur türlerin genel adıdır (Devellioğlu, 1997:808). Nasihat-nâmeler, pend-nâme veya *öğüt-nâme* olarak da adlandırılır. Türk edebiyatında bu türde te'lif ve çeviri çok sayıda eser verilmiştir. Güvahî'nin *Pend-nâme*'si (Hengirmen,1983) bu alanda yayımlanan önemli eserlerdendir.

Edebiyatta nasihat-nâmeler, vasiyyet-nâmelerle yakın bağlamda işlenmiştir. Ahmed-i Dâ'î'nin Vasiyyet-i Nûşirevân'ı, aynı zamanda manzum bir nasihat-nâmedir. Mesnevideki beyitlerde İran hükümdarı Nûşirevân'ın oğlu Hürmüz'e yönelttiği öğütleri hâkimdir.

Vasiyyet-i Nûşirevân, Anadolu sahasında çocuk hedef alınarak çocuğa ahlâkî gelişim sürecinde ders vermek amacıyla yazılan ilk eserlerden birisi olması itibariyle (Kaplan, 1993: 19) bu çalışmada inceleme konusu olarak seçilmiştir. Vasiyyet-i Nûşirevân'la ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan birisi Mahmut Kaplan'a aittir. Kaplan (1993: 19), Vasiyyet-i Nûşirevân'ı bir nasihat-nâme ve siyaset-nâme hassasiyetiyle inceleyerek eserdeki bazı öğütleri değerlendirmiştir. Emine Yeniterzi (2006) de Vasiyyet-i Nûşirevân'da bulunan ayet,

hadis, atasözleri ile mesnevinin kafiyelerindeki cinasları incelemiştir. Aynı çalışmasında Yeniterzi, mesneviyi dil özelliği itibariyle inceleyerek 14. ve 15. yüzyıllarda, Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış olan eserde yer alan arkaik sözcüklere ait bir sözlük oluşturmuştur. Eserde 14-15. yüzyılın duru ve güçlü Türkçesi görülmektedir. Mesnevinin bu güçlü dili Dâ'î'nin almış olduğu iyi eğitimle ilişkilendirilebilir. Özkan, Dâ'î'nin şiir dilinin gücüyle ilgili düşüncelerini şöyle ifade eder: “*Dâî Türkçeyi başarı ile kullanmış, Türkçenin kaba ve ifadeye elverişsiz olduğunu söyleyenlere karşılık, meydana getirdiği pek çok eserle onun Arapça ve Farsça karşısındaki ifade kabiliyetini ispat etmiş ve Türkçenin bir edebiyat ve ilim dili olarak gelişmesinde büyük rol oynamıştır.*” (1995:204).

Dâ'î'nin eserde kullandığı cinaslar, eseri hem dil hem de anlam açısından zenginleştirmiştir. Şair, anlatımı güçlü kılmak için yer yer deyim, atasözü, ayet ve hadislere de başvurmuştur. Şair, mesnevide sözcük tasarrufunda bulunarak az sözle çok şey söylediği için beyitlerdeki cümleler genellikle kısadır. Eserde 1236 sözcük kullanılmıştır. Mesnevide Yeniterzi'nin (2006) aktardığı bilgiye göre Eski Anadolu Türkçesine ait arkaik sözcükler şunlardır: *Ağu, aşşı, ayruk, azıklan, baş, belüsüz, bile, biliş, bilü, bilülü, boyun şun, çerici, dever-, deyer, dölek, dükel, dünle, düpdüz, dürüş-, düz, eyle, güç it, ırak, ilenç, ilgin, ilt-, imdi, iñen, irgür-, issi issüz, ivek, iyle- (egle), kaçan, kanı, kayur, kendüzi, key, kiçi, nite, od, okut-, oñ-, ölçer-, sağ, şayru, sıgnu gel, sin, tanışık, tek, uşlu, uş, yad, yalıñ, yalıncağ, yavuz, yig, yil-*. Bu arkaik kelimeler mesnevideki tüm kelimele-
rin 100/2.2'sine denk gelmektedir.

Vasiyyet-i Nûşirevan'da tüm nasihat-nâmelerde ortak olan iki önemli unsurun vurgulandığı görülür. Bunlar, *nasihat ve hikmet* kavramlarıdır. Mesnevinin giriş kısmında *nasihat*, kişiyi olabilecek olumsuz durumlar karşısında uyarmak, ona yol göstermek amacıyla kullanılmıştır. Dâ'î, mesnevisinin başında sadece oğluna değil herkese ders vermek amacıyla “*Gel iy hikmet naşihat işidenler*” diye seslenmektedir. Mesnevinin bu mısra ile başlaması dahi mesneviye, kişiyi olumsuzluklara karşı (eğitici amaçla) uyaran tehlike çanı imajını verir. Mesnevide kullanılan önemli unsurlardan olan “*hikmet*” ifadesi Arapça kökenli bir sözcük olup Arapçada; bilgelik, hâkimlik, hakikat ve ahlaka müteallik kısa söz anlamlarında kullanılır. (Parlatır, 2011: 635) Başta mesnevinin giriş bölümünde olmak üzere mesnevinin genelinde *hikmet* sözü *nasihat* sözü ile aynı bağlamda kullanılmıştır.

Mesnevinin ilk yedi beyti esere giriş olduğu gibi aynı zamanda nasihatlerin önemini ve amacını da açıklayan bilgiler mahiyetindedir. Şair, bu bölümde “*söz*”

diyerek nasihatler üzerinde durmaktadır. Ahmed-i Dâ'î'nin aşağıdaki beyitlerde kullandığı söz ve nasihat göstergeleri sırayla *öğüt, ders almak, sözün değeri, sözün anlamı ve söz ile akılla ilişkilidir.*

1. Gel iy hikmet naşîhat işidenler // Naşîhat hikmetile iş idenler ¹
Gel ey hikmet, nasihat duyanlar (duydukları) hikmetle, nasihat ile iş görenler.
2. Nazar kııl 'ibret al hikmet sözinden // Ne aşşı âdemüñ hikmetsüzinden
Bak, hikmetli sözden ders al, hikmetsiz insan neye yarar.
3. kulağ dut söz güherden kıymetîdür // kulağında bulasın kıymet-i dür
(İyi) dinle, (ki) söz cevherden kıymetlidir. (Dinle ki) kulağında (bu) kıymetli inciye bulasın.
4. Çü söz bildüñ biligör ma'nîsin de // Sözün hod varlığıdur ma'nîsinde
Söz söylemeyi bildiğin gibi manasını da bil. Çünkü sözün asıl varlığı manasındadır.
5. Ne söz kim söyleye 'âkıll bilülü // Anuñ nesri güherdir nazmı lü'lü
Akıllı ve bilgili her ne sözü söylerse onun nesri cevher, şiiri incidir.
6. Kimüñ [kim] 'ilm ile hikmet işidür // Dükeli halk anuñ sözün işidür
Her kim ilim ve hikmet ile iş görürse bütün halk onun sözünü dinler.

Vasiyyet-i Nûşirevân'daki Eğitici Değerler

Vasiyyet-i Nûşirevân, eğitici değerler açısından oldukça zengin bir muhteva-ya sahiptir. Her beyitte birden fazla değerın olması, mesnevideki beyitlerin ilgili değer başlığına alınmasında ve sınıflandırılmasında zorluklar oluşturmuştur. Değer eğitimiyle ilgili kaynaklar tarandığında bir kaynağın değer olarak kabul ettiğini, diğerlerinin değer olarak adlandırmadıkları görülmektedir. Başta Türkçe Programı ve Öğretim Kılavuzu (2006) esas alınarak konuyla ilgili diğer kaynaklar da incelendikten sonra mesnevide şu değerler tespit edilmiştir: **Bilimsellik ve bilimselliğın önemi, çalışkanlık, danışarak çalışma, doğa ve hayvan sevgisi, insan sevgisi, dürüstlük, hoşgörü-tevazu, misafirperverlik, nezaket-ölçülülük, sorumluluk, özdenetim sağlama, adalet, kötülük ve kötü kişilerden uzak durma, yaşamın faniliği** (MEB, 2006; Gökçe,2008; Kavcar,1988). Tespit edilen bu değerler üzerinde sırasıyla durulacaktır.

¹ Bu çalışmada verilen Vasiyyet-i Nûşirevân mesnevisinin örnek beyitleri: "Yeniterzi, Emine (2006). Ahmed-i Dâ'î'nin Vasiyyet-i Nûşirevân Adlı Mesnevisi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19, Bahar s.1-25." künyeli çalışmadan alınmıştır.

Bilimsellik ve Bilimin Önemi

Aklın kılavuzluğunda yol almak, hakikati akıl ile aramayı esas almak bu değer-
rin temelini oluşturmaktadır. Bilimselliğin karşıtı ise cehalet ve dogmatik dü-
şüncelere aklı bir yana bırakarak körü körüne inanmak ve bağlanmaktır. Bilim-
sellik konusu, Dâ'î'nin eserinde sıklıkla işlediği konulardandır. Şair, bu değere
çeşitli açılardan bakıp onu ayrıntısıyla değerlendirmiştir.

5 Ne söz kim söyleye 'âkıl bilülü // Anuñ nesri güherdür nazmı lü'lü

Akıllı ve bilgili her ne sözü söylese onun şiiiri inci, nesri ise cevher (gibi)dir.

Burada bilginin insanın diline ve edebî anlayışına etkisinden söz edilmekte-
dir. Bilen kişinin söylediği ister şiir, ister nesir olsun paha biçilmez değerdedir.
Nasıl ki inci görünüşte diğer taşlardan farklı ise bilgili kişinin sözleri de birçok
anlamsız, yersiz, boş ve gereksiz laf kalabalığı arasında yıldız gibi ışıdayarak
kendini fark ettirir.

6. Kimüñ [kim] 'ilm ile hikmet işidür // Dükeli halk anuñ sözün işidür

Her kim ki ilim ve hikmet ile iş görürse bütün halk onun sözünü dinler.

İlim, insanı yüceltir. İlimle uğraşan kişi, halk arasında değer kazanır. Çünkü
ilim, insanların sorularına doğru ve en uygun cevabı bulmada başvurulması ge-
reken sağlam bir kılavuzdur. Bundan dolayı insanlar ilimle uğraşanları dinler.
Bu beytin derin yapısında yer alan “ilim insanların sorularına ve sorunlarına ce-
vap olmalı” iletisi Türkçe Öğretim Programı ve Kılavuzu'nun 10. maddesinde
belirtilen “Yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri”
(MEB, 2006:4) kazanımını da desteklemektedir.

7. Şu kim istedi buldı 'ilmi Çinde // Bugün oldur muhakkiğ 'ilm içinde

Bugün gerçek ilme ulaşanlar, ilmi arayıp da Çin'de bulanlardır.

Şair, “Şu kim istedi buldı 'ilmi Çinde“ dizesinde “İlim, Çin'de de olsa ara-
yınız.” hadisinden ilham almıştır. Bilime ulaşmamak diye bir imkânsızlık yok-
tur. Ona ulaşmak zahmetli olsa da ilme ulaşip onunla uğraşan kişi, bugünün ha-
kiki bilim adamıdır.

8 Bilenle bilmeyenler bir olur mı // Bilüsüz hîç işe tedbîr olur mı

Bilen ile bilmeyen bir olur mu, bilgisizce yapılan işe hiç tedbir olur mu?

Dâ'î, mesnevinin bu bölümünde “Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?” (Zümer,
39/9) ayetinden hareketle okuyucuyu uyarırken bu iki tezat arasındaki farkı gör-
mesi için okuyucunun aklında bir düşünce halkası oluşturmaktadır.

9. Eyü ad isteseñ olma bilüsüz // Cihânda olmasun aduñ belüsüz

İyi bir adının olmasını istiyorsan bilgisiz olma (ki) dünyada adın da belirsiz olmasın.

9. beyitte eserin başkahramanı Nûşirevân, ergenliğin ilk dönemlerinde olan Hürmüz'den hareketle aslında bütün çocuklara doğru kimliğe sahip olmaları için bir nasihatte bulunmaktadır: Eğer ilerde iyi bir adla anılmak istiyorsan çalış ve bilgilen, yoksa insanlar seni bilgisiz olarak anacaklar. Bu nasihat, Türkçe Öğretim Kılavuzu'nun 6. maddesinde okutulacak metinler için hedeflenen "Öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır." (MEB,2006) kazanımını da desteklemektedir.

36 Çü 'aql oldı sa'âdetler ulusı // Dutanlar 'aql ile dutdı ulusı

Mutlulukların en büyüğü akıl olduğu için akli esas alanlar ulusa hâkim oldu.

13. Ulu oğlı ki şahuñ Hürmüz idi // Kemâl-i 'aql içinde gürbüz idi

Şahın büyük oğlu Hürmüz idi (O)aklın olgunluğuyla kahramandı.

Bu beyitte "ulu ve gürbüz" özelliklerine sahip olabilmenin ön koşulu olarak kemal ve akıl özellikleri verilmektedir. Çünkü Nûşirevân, büyümenin ve belirtilen güçlenmenin bilim ve akılla olabileceğini düşünür. Bu düşünceyi önemsemesinden dolayı şair, aşağıdaki beyitlerde de bu durumu tekrar vurgulamıştır.

34. Çü sensin pāk-sîret 'aqlı kâmil // Her işde 'aql ile olğıl mu'âmil

Sen temiz ahlaklı ve tam akıllısın, her işte akılla hareket et.

54. Kimüñ kim 'aqlı var baş beynisinde // Ağır başlıdur işler beyni sinde

Her kimin başında akli varsa ağırbaşlıdır, hayatındaki işleri doğru olarak yürütür.

63. Anuñ kim yok beķāsı i'tibārı // Nesine aldanur 'aql issi bārı

Akıllı insan geçici ve değersiz dünyanın nesine aldanır?

Yukarıdaki beyitlerde birbirinin zıddı ve olumsuz olan akıl ve akılsızlık kavramları üzerinde durulmaktadır. Birinci beyitte Nûşirevân, akli olanın işleri de yolunda yürür mesajını verir. Bundan dolayı ağır, sözcüğü burada işi aceleye getirmeden sabırlı ve temkinli çalışmayı belirtir. Birinci mısradaki bu sözcük, ikinci mısradaki şiirin yüzey yapısında kullanılarak bu özellik pekiştirilmiştir.

105. Dürüş haqdan seçe gör bātil ismin // Ki bātil şanmayasın haq tılısmın
Gerçekle batıl olanı ayırt edebilmek için gayret göster. İlahî sırları batıl sanma.

106. Şular kim haqqı bātil eylediler // Ol olmaz līkin anlar eyle diler
Gerçeği batıl eylediğini zannedenler ki öyle bir şey olmaz ama onlar öyle ister.

Gerçeği yalandan ayırmanın tek yolu bilimin ışığında çalışmaktır. Yoksa gün gibi görünen gerçekler kişinin cehaletiyle yanlışla dönüşebilir. Bundan kurtulmanın yolu da doğru bilgiye kaynağından ulaşılmasıdır. Şairin bu rahatsızlığı ve şikâyeti aşağıdaki beyitte de vurgulanmıştır.

107. haqı ister iseñ bul kendüzüñden // Bilesin giceñi tā gündüzüñden
Gecenin (gelişini) ta gündüzünden bilmek gerekir. Allah'ı istersen (arıyorsan) onu kendinde bul.

Çalışkanlık

Öncelikle bireysel olarak başlayıp daha sonra bütün toplumu etkileyen bu davranış, çocukların kişilik gelişiminde etkili olan değerler arasındadır. Çalışkanlık, bu eserde Dâ'î'nin üzerinde itina ile durduğu önemli değerlerdendir. Dâ'î, çalışkanlık değerini, bu değer zıddı olan bazı olumsuz tutumları eleştirerek eserine konu etmiştir.

20 Dürüş kim dünyede alsun eyü ad // Añıldıça disünler āferīn bād
Çalış ki dünyada iyi adın kalsın (ismin) anıldıkça (sana) āferin desinler.

Davranışçı eğitim anlayışında, birey davranışının sonucunun olumlu biteceğini bilirse o davranışı kazanmak için oldukça yoğun bir çaba gösterir. Özellikle bu kazanım esnasında bireye çeşitli olumlu pekiştireçler verildiğinde davranışın öğrenme hızı artmaktadır (Senemoğlu, 2009:150-153). Öğrenmenin koşullanma ile oluştuğunu savunan davranış bilimcilerin ortaya attığı bu tezi 14-15.yüzyılda Ahmed-i Dâ'î yukarıdaki beyitte açıkça belirtmiştir. Dâ'î, dünyada *iyi ad* kazanma davranışını çalışma koşuluna bağlar. Şiirde, kişiye iyi ad davranışı kazanmak için verilen *āferin*'i de olumlu pekiştirici olarak görür.

49 Ne iş kim başlasañ anı tamām it // Ki işler yüz duta saña tamāmet
Hangi işe başlarsan onu tamamla ki işlerin tamamlansın (toparlansın).

104.Şular kim Tañrıyı hâzır görürler // Her işi âhirine ırgürürler

Allah'tan sakınanlar her işi (olumlu) sonlandırırılar, sonuca ulaştırırılar.

Bir işe başlamak önemli olduğu kadar o işi olumlu sonuçlandırabilmek de önemlidir. Burada hükümdarın Hürmüz'e verdiği öğütlerden birisi de “İş insanın aynasıdır.” (Parlatır, 2008: 333) atasözünden hareketle kişinin çalışırken seçtiği çalışma yöntem ve stratejisini belirtmektedir. Bir sonraki beyitte de Allah'tan sakınanların işlerini zamanında bitirdikleri vurgulanır.

50. Eyü olsun işüñ çün sen eyüsin // Eyüler her işüñ işler eyüsin

İyi olduğun için işin de iyi olsun, (çünkü) iyiler her işin iyisini yapar.

52. İvek olma dölek ol her bir işde // Ki tā reşk eylesün senden ferişte

Yaptığın her işte aceleci olma temkinli ol ki melek(ler) dahi seni kışkansın.

73. Egerçi cümle ‘âlem cevher ister // Neyise cevherüñ sen anı göster

Cümle âlem senden bir şeyler ister, (sen) cevherin ne ise (onlara) onu göster.

İyi iş, kişiye itibar kazandırır. Bundan dolayı Ziya Paşa, “Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz / Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde“ diyerek iyi işin kişinin akıl eseri olduğunu vurgular. Ziya Paşa'dan yüzyıllar önce yaşamış olan Ahmed-i Dâ'î, bu durumu yukarıda verilen üç beyitte çocuklara verdiği nasihatinde dile getirmektedir. Aynı zamanda şair, “Acele işe şeytan karışır.” (Parlatır, 2008: 51) atasözünden hareketle iş yaparken aceleci olmamak ve her işte temkinli olmak gerektiğini de vurgulayarak doğru çalışma stratejisini belirtmektedir. Üçüncü beyitte ise yeteneksiz kişinin olmadığı, önemli olan kişinin yeteneklerinin farkında olması gerektiği mesajı verilmektedir. Kişideki yetenek ona has olan bir cevherdir. Bundan dolayı Nûşirevân, oğluna eğer insanlar ondan bir cevher isterse onlara kendinde bulunan yeteneğini sergilemesini öğütler

80. Hüner ehlin gözet ‘aybına bakma // Güher kıymetlüdür boncuğa dağma

Hünerli kişinin ayıbına bakma (onları) gözet, boncuğa takma, (aldanma ki) cevher (ondan daha) kıymetlidir.

84. Niçe kim kıymeti olmazsa âhir // Ayağ altında kalmaz hod cevâhir

(Cevherin)kıymeti olmaz (yok gibi görünse) ise de sonuçta saf cevher yerde kalmaz.

101. Şu kim kullukda hoş hizmet eridür // Ne deñlü hoş dutarsañ key yiridür

Hizmette iyi iş yapan insanı, ne kadar hoş tutarsan o kadar yerindedir.

Yukarıdaki beyitlerde de hünerli kişilerin korunup kollanması gerektiği vurgulanmaktadır. Şair, bu düşüncesini son beyitte bulunan “*Ne deñlü hoş dutarsañ key yiridür*” cümlesi ile dile getirir. “*Ayağ altında kıalmaz hod cevahir*” diyerek hünerli kişileri mücevhere benzetmiştir. Cevher yere düşse de cevherdir. Dâ’î’nin bu teşbihi, 19. yüzyılda Namık Kemal, Hürriyet Kasidesi’nde belirttiği “*Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten*” (Kaplan, 2002: 39) sözünü hatırlatmaktadır. Her iki şair de şartlar kötü olsa dahi hünerli insanların değerlerinden bir şey yitirmediklerini vurgulamıştır.

96. Deminde iş ider bir er yüz erlik // Egerçi ‘ûd işin itmez yüzerlik
Yüzerlik ağacı, ûd ağacının özelliklerini gösteremese de zamanı gelince bir er yüz erlik iş yapar(bilir):

Buradaki mübalâğa ile çalışkanlık vurgulanmıştır. Aynı şekilde her ne kadar yüzerlik ağacı ûd ağacından daha değerli olsa da onun işini göremez. Bu bağlamda her insan sahip olduğu yeteneği sergiler. Bir işi yapabilmek o iş için sahip olunan bilgi, beceri ve yetenekle mümkündür.

53 Şu kim elinden iş gelmez deyerdür // İşine girmedün işi deberdür
Elinden iş gelmez kişi, daha (o) işe girmeden işi mahveder:

Bu bölümde son olarak Nûşirevan, kötü iş yapanlardan yakınmaktadır. İşin ehli olmayan insanlara iş verildiğinde onlar bunu eline yüzüne bulaştırarak o işi mahvederler. Bundan dolayı 96. beyitte de vurgulandığı gibi işi ustasına teslim etmek gerekir.

Danışarak Çalışma

Toplumun birbiriyle yardımlaşmasını esas alan bu değer, toplumsal beraberlik ve bütünlükte önemli unsurlar olan yardımseverlik, kadirşinaslık gibi alt değerlerin pekiştirilmesini sağlamaktadır. Aşağıdaki beyitlerde devletin yüz yıllarca dayanışma ve danışma ile nasıl yürütüldüğüne değinilmiştir.

18. Geçürdüm nevbeti nevbet senüñdür // Giderven ‘ömr ile devlet senüñdür
Ben (yönetme) sıramı geçirdim (yönetim) sırası senindir, ben gidiyorum devlet ile ömür senindir.

Bu beyitte Nûşirevân, devlet yönetimini dayanışmaya dayalı bir nöbetleşme olarak görür. “*Geçürdüm nevbeti nevbet senüñdür*” diyerek kendinden öncekilerin yıllardır dayanışma ile yönettikleri ülkeyi, mülkü yönetme nöbetini tamamladığını bu bayrağı oğluna bıraktığını belirtir.

46 Ulular tanışıklı tağ aşar dir // Bilüsüz âdem issüz tağa şâr dir
Büyükler; danışan (kişi) dağ aşar , bilgisiz adam ise ıssız dağa şehir der derler.

Bu bölümde Ahmed-i Dâ'î ilgili konuyu irsal-i mesel ile aktarır. “*Danışan dağı aşmış, danışmayan(ın) yolu şaşmış .*” (Parlatır, 2008:174) atasözüne istinaden danışmaya dayalı işlerin başarısından bahseder. Bu durum şiirde anlam itibari ile *tağ aşar ve tağa şâr dir* tezatları ile ifade edilmiştir. Danışan kişi, önündeki işler dağ gibi çok ve zor olsa da bunu aşmasını bilir. Oysaki danışmadan iş yapan kişi, ıssız ve cansız dağı dahi şehir olarak görür.

7. İş işler dünle yoksul tanışıkda // Ki gündüz işlemez sultân ışıkda
Yoksul danışarak gece bile iş yaparken, sultan danışmazsa gündüz bile iş yapamaz.

Bu bölümde de danışarak ve danışmayarak iş görenler arasındaki farka değinilmiştir. Mesnevinin genelinde olduğu gibi bu durum da birbirine zıt unsurlarla belirtilir. Bu zıtlık, yoksul ve sultan tezadıdır. Ahmed-i Dâ'î, anlamsal yönden tezadın da tezadını yaparak mesajını verir. Çünkü şair, iyi vasıf olan danışarak iş görme davranışını yoksulla ilişkilendirmişken, şiirin yüzey yapısında olmayan ama derin yapısında *dün ve gündüz* tezatlarıyla desteklenen danışmadan iş yapma olumsuz davranışını da sultanla ilişkilendirmektedir. Şiirin ikinci mısraında danışmadan iş yapanlar sultanlar gibi iyi şartlarda çalışsa dahi yaptıkları işin olumlu sonuçlanmayacağı vurgulanmıştır.

Doğa-Hayvan Sevgisi

Doğaya ve hayvana bağlılık onu sevmekle mümkündür. Herkese bir armağan olan doğanın her zaman korunup kollanması gerekir. Doğa ve hayvan sevgisi, günümüzde artan teknolojik gelişmelerle birlikte sadece çocuklara değil tüm topluma aşılması gereken önemli değerlerdir. Mesnevide bu değer, yapılan söz sanatlarıyla örtük olarak verilmiştir.

60. karıncadan işit hakkın kelâmuñ // Süleymân gibi meşhûr ola nâmuñ
Hakk'ın sözünü karıncadan işit (ki) Süleyman gibi adın meşhûr olsun.

97. Şu kim aşlan olur düşmenlerine // şıçan olur girür düşmenler ine
Kişiler, düşmanlarına aslan kesildiklerinde, düşmanları sıçan olup deliklerine kaçarlar.

Yüzyıllar boyu hayvanlar çeşitli özellikleri itibariyle edebiyata konu olmuştur (Şahin, 2008:177-191). Özellikle konuşan hayvan motifi masalarda olduğu kadar şiirlerde de sıklıkla kullanılmıştır. Klasik Türk şiirine daha çok benzetmelerle malzeme olan hayvanları Ahmed-i Dâ'î, bu mesnevide Hz. Süleyman telmihi ile işlemiştir. Hz. Süleyman, denilince insanların aklın “Hz. Süleyman ve karınca hikâyesi” başta olmak üzere hayvanlarla konuşabilme kerameti gelir. Bundan dolayı Hz. Süleyman, tarihe ve edebiyata hayvan dostluğunu ve sevgisini temsil eden bir simge olarak yerleşmiştir. Dâ'î, mesnevisinde “*karıncadan işit haqqın kelâmuñ*” diyerek hayvanların insan hayatındaki yerini bir kez daha vurgulamaktadır. Hayvanlar, bazı özellikleri itibari ile de insanlarda bazı değerlerin sembolü haline gelmiştir. Nasıl ki sadakat denilince köpek, kurnazlık denilince tilki akla geliyorsa yukarıdaki örnekte olduğu gibi aslan denilince akla güç, azamet gelir. Ayrıca hayvanlar olumlu tutum kazandıran değerleri temsil ettikleri gibi olumsuz tutum kazandıran değerleri de temsil etmektedir. Şiirde “*şıçan olur girür düşmenler ine*” denilerek sıçan benzetmesiyle korkaklık vurgulanmıştır.

İnsan Sevgisi

Artan savaş, kavga ve şiddet olaylarından sonra önemi pek fazla vurgulanmayan değerlerden birisi de insan sevgisidir. İnsanlığın esası olan sevgi, hayatı anlamlı kılan ve kolaylaştıran bütün değerlerin başında gelmektedir. Türk edebiyatının önemli simalarından olan Mehmet Emin, insan sevgisini “*Ben hayatımda iki gaye takip ettim: birincisi halkçılık, öbürü milliyetçilik ve heyet-i mecmuasıyla insaniyetçiliktir*” (Kavcar, 1988: 126) diyerek onu, milliyetçilik ruhuyla bütünleştirir.

70. Kime kim va‘de kılsañ kıl vefâsın // Dimesünler gönülden bî-vefâsın
Her kiminle zaman geçirirsen ona (karşı) vefalı ol (ki) demesinler gönülden vefasızsın.

Vefakârlık, insan sevgisinde ve ilişkisinde var olan temel olgulardan birisidir. Burada “*Dimesünler gönülden bî-vefâsın*” cümlesi ile Nuşiveran dostluğa verdiği önemi vurgular. Oğluna, münasebette olacağı insanları unutmamasını, bundan dolayı insanların ilerde onu “*gönülden bî-vefâsın*” ithamıyla yargılamamasını öğütler. Buna istinaden insanları anmak ve geçmişe saygılı olmak gerekir. Çünkü gelecek geçmişin hamuru ile yoğrulur. Yaşadığımız mekân, soluduğumuz hava geçmişimiz olduğu gibi tanıştığımız ve belki bir daha hiç görmeyeceğimiz insanlar da geçmişimiz olacaktır.

108. Göñül ele getir elden gelürse // Müsülmân olsun ol yâ gebr ü tersâ
*İster Müslüman olsun, ister Mecusi, ister Hıristiyan elinden geldiğince gö-
nül kazan.*

İnsanlar farklı coğrafyalarda, farklı dinlerde, farklı renklerde olsalar da hepsinde ortak olan özellik, insan olmalarıdır. Bu özellik Türkçe Öğretim Kılavuzu'nda dinlenecek/izlenecek materyallerin içeriğinde bulunması gereken özellikler arasında şöyle vurgulanmıştır: “*Siyasî kutuplaşmalara ve ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.*” (MEB, 2006: 57). Bu beyitte de Nûşirevân, hükümdar aday oğluna insanların inanış biçimlerine bakmadan yani insanları Müslüman, Mecusi, Hıristiyan gibi tabakalara ayırmadan onları sevmesini öğütleyen fikirleriyle programdaki bu kazanımla paralellik göstermektedir. Nitekim “*Müsülmân olsun ol yâ gebr ü tersâ*” çağrısını Dâ'î'den yaklaşık iki yüzyıl önce Mevlânâ, “Gel, gel, ne olursan ol yine gel ister kâfir, ister mecûsi ister puta tapan ol yine gel.” diyerek bütün dünyaya seslenmektedir.

110 . Za'îf olanların göñli kavîdür // Sakın yıkma göñül Tanrı evidür
Zayıf olanların gönlü güçlüdür, göñül Tanrı evidir, onu sakın yıkma

Şiirde kullanılan za'if ve kavi tezatları insanın dış görünümüne aldanmamak gerektiği mesajını verir. Bu dış görüntü müşahhas olduğu gibi mücerred de olabilmektedir. Yani insan gerek manevî gerekse fizikî olarak za'if olabilir. Bu kıstas insanı ölçmede kullanılacak doğru bir ölçme aracı değildir. Esas olan manevî güç, yani kalp gücüdür. Alttaki beyitte de *göñül* sözcüğü tekrar edilerek insan kalbinin *Tanrı evi* olduğu hususu vurgulanmıştır. Bu bağlamda kalp kırmak gerektiği öğütlenmiştir.

111. Bağışla suçları 'afv it günâhı // Ki tâ 'afv eyleye sende İlâhî
Suçları bağışla günahı affet ki Allah da seni affetsin.

109. Esirge hâlikuñ halkına rahm it // İder rahm idene hâlik da rahmet
Yaradan'ın halkını esirge, onlara rahmet et (ki) Yaradan da rahmet edene rahmet eder.

İnsan olmanın meziyetlerinde birisi de güçlü olanın güçsüz olanı bağışlamasıdır. Özellikle adaletle tanınan Nûşirevân oğluna insanları bağışlamasını öğütler. “*Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allah'a aittir.*” (Şûrâ, 42/40) ayetinden hareketle Nûşirevân oğluna Allah'tan affedilmeyi dileyebilecek kendisinin de bağışlayıcı olmasını öğütler.

Dürüstlük

Sağlam bir kişiliğin ön koşullarından birisi de dürüstlüktür. Bu değer, insanoğlunun var olmasıyla birlikte her zaman önemini korumuştur. Başta kişinin kendisine, ailesine ve yaşadığı topluma karşı sorumluluğu olan dürüstlük değeri, çocuğa erken dönemde verilmesi gereken ahlakî gelişimin önemli unsurlarındandır. Nasihat-nâmeler, daha çok ahlakî gelişim dikkate alınarak yazıldığı için bu nasihat-nâmede de ahlakî gelişimin vazgeçilmez unsuru olan dürüstlük kavramı itinayla işlenmiştir.

72. İçün taşuñ bir olsun şırf u sâde // Ne fi'lüñ kem ne ħod ħavlüñ ziyâde
İçin dışın bir, saf ve sade olsun; ne davranışın kötü ne de sözün (insanlarla olan ilişkin) gereğinden fazla (olsun).

74. Kimüñ nefsinde ħâlîş cevheri var// Añadur cevheri ħatında miħdâr
Kimin nefsinde temiz, pak cevheri varsa; onun değeri, cevheri miktarıncadır.

Dâ'î, bu eserinde atasözlerine yer verdiği kadar deyimlere de yer vermiştir. Şair, “İçün taşuñ bir olsun “(Parlatır, 2008: 481) diyerek insanın ikiyüzlülükten kaçınıp dürüst olması gerektiğini vurgular. Mısraın devamında *şırf u sâde* sözcükleriyle bu durum pekiştirilir. Ayrıca Nûşirevân, ikinci mısrada oğluna gerek davranışında gerekse sözünde ölçülü olmayı öğütlemektedir.

76 İdingil şıdħ ile iħlâşı pîşe // İşüñ iħlâş u şıdħ olsun hemîşe
Doğru söz ve saflıkla meşgul ol (ki) yaptığın iş temiz ve doğru olsun.

Burada vurgulanmak istenen ana konu dürüstlüğün insan için yaşam tarzı olması gerektiğidir. Nûşirevân, “İdingil şıdħ ile iħlâşı pîşe“ diyerek dürüstlük değerinin bir süreçle kazanılacağını vurgular. Bu ifadeyle, çağdaş eğitim kuramcılarının da esas bir özellik olarak kabul ettiği süreç sonucundaki ürünün kalitesi (Sever, 1994:125-127) vurgulanır. Şair, bir süreç olan dürüstlüğün iħlâş u şıdħ özelliklerine sahip olması gerektiğini belirtir.

Hoşgörü-Tevazu

Kişilik gelişiminin önemli unsuru olan hoşgörü ve tevazu, bireyin yaşadığı toplumla barışık yaşamasını da sağlamaktadır. Bu iki değer kişilik gelişimini desteklediği gibi insanlar arasındaki ayrımcılık temayüllerini de ortadan kaldırdığı için sosyal hayatın oluşumunda da önemli bir rol oynamaktadır. Mesnevîde Nûşirevân, oğluna halka hoşgörü ve tevazuyla yaklaşmasını öğütler.

75 Saķingil zerķ ile kibr ü riyâdan // Utan 'izz ü celâl-i Kibriyâdan
Cenab-ı Allah'ın celalinden ve izzetinden utan, ikiyüzlülük, kibir ve yalandan sakın.

77 Nice kim tahtuñı eyler yüce haķ // Tevâzu' birle olsun göñlüñ alçaķ
Her ne kadar Allah tahtını (makamını) yüce eylemişse de (sen) tevazu ile gönlünü alçaķ tut.

Kibir, insanı bulunduğu ortamdan yabancılaşmaya götüren olumsuz tutumlardan birisidir. Nûşirevan, oğlunu kibirden uzak durması için uyarır. Ayrıca şairin, başarılı şekilde kullandığı *kibr ü riyâdan, Kibriyâdan* cinasları da her iki durum arasındaki alçaklık ve büyüklük tezadını belirtir. İkinci beyitte ise bu durumda gerçekleşen amaç-sonuç ilişkisine değinilmiştir. Burada Nûşirevân, oğluna eğer tahtının yüksek (yönetim gücünün kudretli) olmasını amaçlıyorsa alçak gönüllü olması gerektiğini öğütler.

78 Kimi görseñ sen ikrâm u selâm it // Olasın dillerinden tâ selâmet
Kimi görürsen ikram ve selam et (ki sen de) onların dillerinde selamete anılasın.

79 Gerek olsun melik yâ kul kıl ikrâm // kula ikrâm ile olur melik râm
İster hükümdar, ister kul olsun ikram kıl; (çünkü) melik kula ikramı ile bağlanır.

Dâ'î, 78. beyitte *selâm it ve selâmet* cinaslarını kullanarak sebep ve sonuç ilişkisinden hareketle mütevazı olma değerine vurgu yapmaktadır. Çünkü insanlara ikramda bulunmak ve onların hâl-hatırını sormak, onlar tarafından iyi anılmayı sağlayacaktır. İnsanlar tarafından iyi anılmak da kişiyi selamete kavuşturur. 79. beyitte ise Nûşirevân, oğluna bey ve kul (köle) ayırımına gitmeden tevazu ile herkese aynı derecede hizmet etmesi gerektiğini belirtir. Eğer böyle davranırsa halk arasındaki sınıf farklılığını ortadan kaldırarak eşitliği sağladığı için halkının da ona daha büyük bir bağlılıkla bağlanacağını tembihler.

81 Dikensüz gerçi kim 'âlemde gül yoķ // Velî gülsüz diken vardur degül yoķ
Her ne kadar dünyada gülsüz diken olsa da dikensiz gül yoktur.

85 Kimesne 'aybına ta'n itme zinhâr // Kişi bilmez ki bu yolda neler var
Kimseyi ayıbyla kınama sakın, kişi bu yolda ne olduğunu bilmez.

Gül, edebiyatımızda hemen her dönemde sanatçılara ilham kaynağı olagelmıştır. Gerek sevgiliye benzetilmesi, gerekse Hz. Muhammed'i simgelemesi itibari ile şairler tarafından kullanılan zengin bir imgedir. Ahmed-i Dâ'î, *kusursuz*

insan olmaz mesajını vermek için gülü bir imge olarak kullanmıştır. Ayrıca Dâ'î, bu imgesini güçlendirmek için de “*Dikensiz gül olmaz*” (Parlatır, 2008:186) atasözünden yararlanır. Diğer beyitte “*Kimesne ‘aybına ta’n itme zinhâr*” diyerek insanların sırlarını saklamak için mütevazı olmayı, Mevlânâ’nın “*Ayıpları örtmede gece gibi ol*” sözünü yineleyerek vermektedir. Nûşirevan, oğluna *insanların kusurlarıyla alay etme ki günü geldiğinde onlar da senin kusurlarınla alay etmesinler* öğüdünü vermektedir. Şair, bu öğüdü şiirin derin yapısında bulunan “*Kişi bilmez ki bu yolda neler var* diyerek *Ne oldum deme, ne olacağım de*” (Parlatır, 2008:439) atasözünden ilhamla verir.

Misafirperverlik

Dâ'î, *misafir*, *Tanrı misafiridir* felsefesinden hareketle Türk toplumuyla bütünleşen bir değer olan misafirperverliği bu eserinde ele almayı unutmamıştır. Şair, bu değeri aşağıdaki beyitte şöyle ifade eder:

94 Saña kim sığın gelse hoş dut anı // Ki Tañrı hoş dutar hem hoş dutanı
Birisi sana sığınırsa onu hoş tut ki Tanrı hoş tutanı hoş tutar

Şiirin yüzey yapısına bakıldığında misafirperverlik değerini veren “*sığın gelse, hoş dut, Tañrı hoş dutar hoş dutanı*” metaforları bize şiirin derin yapısında bulunan misafirperverlik metonomisini (Yavuz, 2010: 55) vermektedir. İlk bakışta şiirde her ne kadar *sana mecbur olana sen de elini uzat* iletisi verilmiş olsa da ikinci mısradaki “*Ki Tañrı hoş dutar hem hoş dutanı*” mısrası, Türk milletin başta İslamiyet’in etkisiyle yüz yıllardır misafirlik için taşıdığı duygu ve düşüncülerini dinî hassasiyetle hayatının temel eksenine yerleştirdiği görülür. Şair, misafirperverlik değerini bu yolla ifade eder.

Nezaket–Ölçülülük

Nezaket ve ölçülülük, iletişimin önemli unsurlarıdır. Bu unsurların varlığı kişide özgüven ve cesaret oluşturduğu gibi çevrenin de kişiye saygı göstermesini ve itibar etmesini sağlamaktadır. Bundan dolayı bu iki değere sahip olan kişiler çevreyle olumlu iletişim kurarlar. Ayrıca bu iki unsur kişide özdenetim mekanizmasını sağlaması itibariyle de önemlidir.

55 Şu ten kim olmaya anda ağır baş // Yüregi kan olur dāyim bağır baş
Eğer (kişinin) şu teninde ağır başlılık olmazsa, (onun) daima yüreği kan, bağırı yara olur.

Beyitte bir örnek tipten hareketle ağırbaşlı olmamanın kaybı belirtilir. Eğer birey davranışlarında ağırbaşlı ve ölçülü olmazsa o kişinin “yüregi kıan, dāyim bağır baş” olması kaçınılmazdır. Bu öğüt, sadece Hürmüz’e değil bütün insanlara gönderilmiştir.

Sorumluluk

Sorumluluk duygusu kişilik gelişiminde önemli olan değerler arasındadır. Bu değer kişinin kendine, ailesine, yaşadığı çevreye ve topluma karşı sorumluluğu olarak farklılık arz etmektedir. Mesnevide bu değer hükümdarın halkına karşı olan sorumluluğu şeklinde işlenmiştir.

19 Saña benden baña haqdan emānet // Cihānı ‘adl ile dārü’l-emān it
Dünya sana benden, bana Hak’tan emanet, (onu) adalet ile emniyetli kıl.

Nasihat-nâmenin bu bölümünde okuyucu, babadan oğula geçen bir devir-teslim törenine şahit olmaktadır. Bu törenin temel imgesi padişahın şeh-zâdeye bırakacağı sorumluluk duygusudur. Nûşirevan, yönetimle birlikte oğluna geçen sorumluluk değerini bir önceki beyitte “*Aña işmarladı hep tâc u dârı*” cümlesiyle vermektedir. “*Saña benden baña haqdan emānet*” diyerek o güne kadar kendisinde olan ağır sorumluluğu (devlet yönetimini) oğluna aktardığını ifade eder. Şiirde devlet için *emanet* sözcüğünü kullanarak devlet yönetiminin önemine ve hassasiyetine dikkat çekmektedir. Bu sözcükten hareketle oğlunun üstleneceği sorumluluğa bir kutsallık yüklemektedir. Çünkü İslami inanışa göre emanet kutsaldır. Kişinin emanete gözü gibi bakması gerekir. Bu kutsallık dünyanın diğer medeniyetlerinde de görülmektedir. Çünkü eskiden hükümdarların Tanrı tarafından görevlendirdikleri inanışı hâkimdi. Şair, şiirin derin yapısında bu olguya da uzanmıştır.

Özdenetim Sağlama

Kişinin davranışlarında ölçülülüğü yakalamasının şartı kendini iyi kontrol etmesine bağlıdır. Bireyin söyledikleri ile yaşadıkları arasında istikrarlı bir kararlılığın olması kişiye saygı ve itibar kazandırmaktadır. Çocuklara erken dönemde verilmeye çalışılan bu iki değer genellikle ailenin sorumluluğunda şekillenir.

26 Cihānuñ varlığına gırra olma // Güneşsin himmet içre zerre olma
Dünyanın varlığına gururlanma, sen güneşsin himmet içinde zerre olma.

Dünyanın şaşasına aldanmayıp güneşin azameti içerisinde zerre olmamak gerekir. Kişi dünyanın süsüne kapılıp yapması gereken vazifelerini unutmaktadır. Çünkü eğer kişi, dünyaya dair aldatıcı süslerle bağlanmayı kontrol edemezse ufak mutlulukların içerisinde kendini kaybeder. Özdenetimsizlikten kaynaklanan bu kayboluşu şair, “*Güneşsin himmet içre zerre olma*“ mısraıyla vermektedir.

56 Ğazab vaqtinde key şabr it halim ol // haķıķa[t]de şabür oldur halim ol
Öfke zamanında çok sabret, halim ol; gerçek sabır odur, sakin ol.

Nüşirevan, mesnevinin bu bölümünde oğluna iç denetimin nasıl sağlanacağı ile ilgili bir strateji vermektedir. Bu strateji de sabırdır. “*İnsan savaşmakla kahraman olmaz. Asıl kahraman öfkelendiği zaman kendisine hâkim olandır.*” hadisinden hareketle “*haķıķa[t]de şabür oldur halim ol*“ mısraısıyla sabırlı olmanın önemi vurgulanmıştır.

57 Hevâ İskenderin hâdden geçürme // Heves Ye’cücünü sedden geçürme
İskender (gibi) arzunu sınırdan aşırma, Ye’cüc (olan) hevesini (Çin) seddinden geçirme.

Burada insandaki olumsuz bir özellik olan hevâ ve hevese yani geçici arzulara, isteklere bağlanmanın yanlışlığına dikkat çekilmiştir. Şair, bunları tarihten önemli telmihler yaparak aktarmaktadır. İnsanın her istediğini yapma güdüsü çok güçlüdür. Bu yüzden beyitte istekler İskender’e ve Ye’cüc’e benzetilir. İnsan otokontrolle isteklerini sınırlandırmayı bilmeli, olmayacak heveslere kapılmamalıdır. Nüşirevân, oğluna hevesinin (Ye’cüc’ün), benliğini (Çin Seddi’ni) ele geçirmemesini öğütler (Kaplan, 1993: 35). Şair, bu bölümde adeta heves ve ihtirasa karşı soğuk savaş açmıştır.

58 Er iseñ nefsiñe hey di birer de // Ki kırk aslan gücü vardır bir erde
Nefsine hâkim olan erde kırk aslan gücü vardır.

59 Erenler nefse meyl eyler degüldür // Şu kim nefse ider meyl er degüldür
Erenler nefse meylemezler, nefse meyleden ise (gerçek) er değildir.

Nefisle mücadele, cephede düşmanla savaşmaktan daha zordur. Çünkü düşman da dost da, savaşan da savaşılan da, kazanan da kaybeden de sizsiniz. Nüşirevân, bu zorlu mücadeleden galip gelmeyi kırk aslan gücüne sahip olma mübalâğasına ve benzetmesine bağlar. İkinci beyitte de er yani güçlü olmanın meziyetleri arasında sayılan *nefse yenik düşmeme* durumu vurgulanır. Burada da önceki bölümlerde olduğu gibi Nüşirevan, ilk beyitte Hürmüz’e ikinci beyitte ise tüm insanlara seslenir.

Adalet

Bu mesnevinin, aynı zamanda bir siyaset-name olmasından dolayı eserde en çok ele alınan değerlerin arasında adalet değeri gelmektedir. Aslında mesnevinin bu değer üzerinde oluşturulduğu söylenebilir. Çünkü mesnevinin genelinde verilmek istenen mesaj adalet duygusudur. Şair, bu değeri hükümdar adayı Hürmüz'ün şahsında okuyucuya nasihatler şeklinde aktarmaktadır.

21 Şu resme halk ile olma mücâdil // Diyeler kıanı Nûşirvân-ı 'âdil
Halk ile (haksız) mücadeleye girme (ki senden sonra) "Âdil Nûşirevân nerede" desinler.

11 Cihânı dutmuş idi 'adl ü dâdı // Eyülük birle meşhûr idi adı
Dünyayı onun adaleti, doğruluğu sarmıştı, adı iyilikle ünlenmişti.

Mesnevinin genelinde sıklıkla işlenen bu değer Türkçe Öğretim Kılavuzu'nda, okuma metinlerinde bulunması gereken özellikler arasında vurgulanmıştır. "Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, insanî değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır." (MEB, 2006: 56). Mesnevinin başkahramanı olan Nûşirevan, yüzünde adaletiyle tanınan bir hükümdardır. Onun bu özelliği mesnevide "Diyeler kıanı Nûşirvân-ı 'âdil // Cihânı dutmuş idi 'adl ü dâdı // Eyülük birle meşhûr idi adı" dizeleriyle belirtilmiştir. Bundan dolayı Nûşirevân, ilk beyitte oğluna adaletli olması konusunda kendisini model almasını ister.

19 Saña benden baña hağdan emânet // Cihânı 'adl ile dârü'l-emân it
(Bu devlet), sana benden, bana Allah'tan emanet, dünyayı (bu devleti) adaletle (yöneterek) emin bir yer haline getir.

88 Düz olsun cümle halka 'adl ü dâduñ // Nuşirvân gibi meşhûr olsun aduñ
Adalet ve doğruluğun bütün halka aynı olsun (ki) Nûşirevân gibi adın (adaletle) ünlü olsun.

Birinci beyitte Nûşirevân, devletin, mülkün gerçek sahibinin Allah olduğunu ve devletin Allah'tan kendisine emanet kaldığını vurgular. Nûşirevân bu emaneti yıllarca adaletle koruyup kollamanın gururunu yaşamaktadır. Artık yönetme sırasının oğluna geldiğini ve bunu "Cihânı 'adl ile dârü'l-emân it" diyerek ona adalet ve haktan hiçbir zaman uzaklaşmaması gerektiğini öğütler. İkinci beyitte ise adaletin olmazsa olmazlarından olan eşitlik kavramına değinilmiştir. "Düz olsun cümle halka 'adl ü dâduñ" mısraıyla halkı, yoksul-zengin, avam-havas vb. tabakalara ayırmaktan kaçınmasını tembihler. Ayrıca bu bölümde günümüzde de büyük sorun olan torpil ve iltimasa üstü kapalı şekilde değinilmiştir.

Kötülükten ve Kötü Kişilerden Uzak Durmak

Mesnevîde genellikle olumlu tutum belirten değerlere değinilmiştir. Fakat şair, olumsuz bir tutum olan kötülüğü, kötü kişilerin davranışlarıyla ilişkilendirerek aktarmaya çalışmıştır. Şair, bu davranışları olumsuz sonuçlandırarak okuyucuya kötülükten ve kötü kişilerden uzak durmayı öğütler.

89 Yavuz hırsız kişiye kılma yardım // Dime kim ol uyurdı ben uyardım
Kötü (ve) hırsız kişiye yardım etme, (sakın) o uyuyordu da ben uyandırdım deme.

90 Eger fırsat bulursa ol yavuzlar // Niçe eyülerüñ adın bozarlar
Eğer o kötüler bir fırsat bulursa nice iyilerin adını bozar.

Şairin Nûşirevân'ın şahsında bu bölümde vermek istediği mesaj, kötü kişiyle çıkılan yolda kişi yolda kalır iletisidir. Kötü ve de hırsız insanlara yardım etmemek gerekir. Hatta onların olduğu ortamlarda dahi bulunmaktan sakınılmalıdır. Çünkü o kişileri buldukları uyku halinden uyandırdığını sananlar aldanırlar. Bu kişiler, fırsat bulurlarsa kendisine iyilik yapanın adını da bozar. Zira bu insanlar iyiliğin ne olduğunu bilmemekteler. Nûşirevân, burada belirtilen kötü kişi karakterinden hareketle oğluna bu kişilerden uzak durmasını öğütler.

91 İki yüz gösteren ger biñ eger yüz // Olursa dut yüzünüñ derisin yüz
Bin de olsa yüz de olsa ikiyüzlülük gösterenlerin yüzünün derisini yüz (maskesini düşür).

92 kalem tek kimde kim vardur iki dil // Başını kes dağı dilin iki dil
Kalem gibi her kimin iki dili varsa iki dilinin (de) başını kes, dilini iki dilim yap.

Atalarımız “İnsanın alacası içinde hayvanların alacası dışındadır.” (Parlatır, 2008:322) buyururlar. İlk beyitte şiirin derin yapısında bulunan bu ileti şiirin yüzey yapısındaki “İki yüz gösteren ger biñ eger yüz” cümlesiyle verilmiştir. İkinci mısradaki eğer fırsat olursa “dut yüzünüñ derisin yüz” diyerek bu kişilerin maskelerinin düşürülmesi gerektiği öğütlenir. Mısraların sonunda bulunan yüz cinasları da konuyu daha çarpıcı aktarmaya yönelik kullanılmıştır. İlk beyitte riyakârlıktan yakınılıp bunun tedbirleri belirtilirken ikinci beyitte de *iki dil* cinaslarından hareketle yalancı ve dedikoduculuktan yakınılır. Burada yalancı ve dedikoducu insanlar keleme benzetilip bunların susturulması gerektiği öğütlenmiştir.

Yaşamın Faniliği

İslâmî bakış açısı dünyanın faniliğini öğütler ve fani hayata fazla bağlanılmasa gerektiğini vurgular. Nasihat-nâme'de işlenen değerler arasında önemli yeri bulunan yaşamın faniliği değerini şair, mesnevinin sonunda bilinçli olarak vermektedir. Mesnevinin giriş ve gelişme bölümlerinde yaşama gayesi ve dünya hayatına değinilirken mesnevinin son bölümünde ise ahirete ve dünyanın faniliğine vurgu yapılmış, fani unsurlara gereğinden fazla bağlanmanın akıl kârı olmadığı öğütlenmiştir.

- 27 Niçe Hürmüz gelüpdür bu cihâna // Kim adı girmemişdür dâsitâna
Bu dünyaya adı destanlara geçmemiş nice Hürmüzler gelmiştir.
- 28 kıanı Ferruḥ Hümâyûn u Ferîdûn // Ne kııldı bunlara bu çarḥ-ı gerdûn
Hani Ferruh Hümâyûn ve Ferîdûn, bu felek onlara neler yaptı.
- 29 kıanı İskender ü Cemşîd ü Behrâm // Ki 'âlem hükmine olmuş idi râm
Hani dünyanın hükümüne bağlandığı İskender, Cemşîd ve Behrâm (onlara ne oldu)?
- 30 kıanı Keyḥusrev ü Dâr'ibn-i Dârâ // Felek anlar bile kııldı müdârâ
Hani Keyhusrev ve Dâr'ibn-i Dârâ? Felek onları bile (riyakârlıkla) aldattı.
- 31 Süleymân kim kıamu âfâḳ u eṭrâf // Cihânı dutmuş idi kıâf u tâ-kâf
Süleyman ki (etkisi) bütün göğü ve yeri Kaf'tan Kaf'a bütün dünyayı sarmıştı.
- 32 Çün ol tahtın yıl üzre muḥkem itdi // Anuñçün yıl gibi geldi vü gitdi
O tahtını rüzgârın üzerine kurmuştu, ondan dolayı rüzgâr gibi geldi ve geçti.

Şair Nûşirevân'ın dilinden, ilk beyitte “Niçe Hürmüz gelüpdür bu cihâna” diyerek kimseye kalmayan dünyanın oğluna da kalmayacağını vurgular. Sonraki beyitlerde, tarihte önemli iz bırakan şahsiyetleri bu bağlamda örnek göstererek bu durumu kuvvetlendirir. Sonraki beyitlerde verilen *Ferruḥ Hümâyûn u Ferîdûn, İskender ü Cemşîd ü Behrâm, Keyḥusrev ü Dâr'ibn-i Dârâ, Süleymân* şahısları fanilik göstergesini veren metaforlardır. Şair bu isimleri bilinçli olarak seçer. Bunlar, saltanatlarıyla tarihte iz bırakan kişilerdir. Nitekim beyitlerin ilk kısımlarında bu şahısların ölmeden önce yeryüzünde yankılanan nidalarıyla, kaçınılmaz son olan ölüm sonrası sessizlikleri birbirine paralel olarak güçlü benzetmelerle belirtilmiştir.

- 62 Bağa gör dünyenüñ yoğdur beğası // Beğäsuz dünyeye neyçün bağası
Gör ki bu dünya fanidir, ebedî olmayan dünyaya niçin meyledesin.
- 64 Ecel gelse amān virmez belādur // Ne tiryāk aşşı eyler ne belādūr
Ecel geldiğinde aman vermez canı alır gider, ona ne panzehir fayda eder;
ne de sadaka.
- 66 Ğanīmet dut yi iç hoş elde varın // Benüm sanma güç idüp il davarın
Ye, iç, hoş yaşa, zengin ol; (bunu ganimet bil) senin olmayanı kendi malın
sanma.

Bu bölümde önemli üç unsur üzerinde durulmaktadır: *Bekâsız dünya, ecel, hoşnutluk*. Birinci beyitte önceki bölümlerde açıklanmış olan dünyanın faniliğine değinilerek fonetik açıdan ahenkli olan *bağa, beğası, beğäsuz, bağası* sözcükleri çapraz şekilde kullanılmış. Bu yolla şair, okuyucunun dikkatini fani dünyaya körce bağlanma handikabına çeker. İkinci beyitte ise faniliğin vazgeçilmez imgesi olan ecelden söz eder. Beytin ecel sözcüğüyle başlaması aynı zamanda her şeyin kaçınılmaz bir sonla (bitişle) tamamlanacağını da gösterir. Nitekim şiirin yüzey yapısında bulunan *amān virmez, Ne tiryāk aşşı eyler ne belādūr* ifadeleri ölüm imgesini veren göstergelerdir. Son beyitte ise Nûşirevân, ölüm duygusuyla yaşamaya alışmak gerektiğini belirtir. *Kuşkusuz her canlı ölü mü tadacaktır* (Lokmân, 31/34) ayetinden hareketle ölümün farkında olup yaşamayı da unutmamak gerekir. Ayrıca *Nûşirevân* “*Ğanīmet dut yi iç hoş elde varın*” diyerek oğluna hayatı sıradan yönleriyle yaşayarak kabullenmesini öğütler. Burada esas olan mesaj, dünyadaki maddiyata ölçülü bağlanma, onu hayatın gayesi yapmamadır.

Yukarıda ayrıntısıyla açıklanan özelliklerden hareketle şair mesnevinin sonunda üç tipe değinir. Bunlardan ilk tip, “*Şu kim kullukda hoş hizmet eridür // Ne deñlü hoş dutarsañ key yiridür*” mısralarında “*kullukda hoş hizmet eridür*” diyerek vurguladığı **çalışkan tiptir**. Şair, ikinci mısradan bu kişilerin değerinin bilinip, memnun edilmesi gerektiğini belirtir. Mesnevide değinilen ikinci tip de “*Şular kim Tañrıyı hāzır görürler // Her işi āhirine irgürürler*” cümleleriyle belirtilen **işi Allah görüyormuş gibi ciddiye alıp (zamanında) sonuçlandıran tiptir**. Bu tipler, “Bugünün işi yarına kalmaz” düşüncesinden hareketle işlerini zamanında hakkıyla bitirirler. Çünkü ilk mısradan da ifade edildiği gibi bu kişiler, Tanrı’dan sakındıkları için yürüttükleri işi sonuçlandırma gayretindedir. Mesnevide değinilen üçüncü tip ise “*Şular kim hakkı bātil eylediler // Ol olmaz lakin anlar eyle diler*” mısralarında sunulan **cahil tipidir**. Bu tipler cehaletin

kurbanı olup körleşen tiplerdir. Şiirde “*hakkı bâtil eylediler*” sözüyle bu kişilerin gerçekten ve doğruluktan ne kadar bî-haber ve uzak oldukları vurgulanır. Şairin öne çıkardığı bu tipler, olumlu ve olumsuz yönleriyle çocuklar için örnek oluşturan birer model mahiyetindedir.

Mesnevide Dinleme ve Konuşma Becerilerinin Desteklendiği Bölümler

Vasiyyet-i Nûşirevân'da dilin dört temel becerisinin dolaylı veya doğrudan desteklendiği görülmektedir. Ancak mesnevide, konuşma ve dinleme becerilerine oranla yazma ve okuma becerileriyle ilgili ifadeler fazla bulunmamaktadır. Bu iki beceri daha çok dolaylı olarak işlenip değerlendirilmiştir. Okuma ve yazma becerileri, değerler bölümünde incelenen bilimsellik, çalışkanlık değerlerinin verildiği beyitlerde örtük olarak ifade edilmiştir.

Mesnevide üzerinde sıklıkla durulan iki beceri, konuşma ve dinleme becerileridir. Mesnevinin nasihat-nâme olması özelliği bu iki beceriyi ön plana çıkarır. Özellikle kişilik gelişiminde başvurulan kaynaklar arasında olan öğütler, daha çok konuşma ve dinleme becerilerine dayandırılmıştır. Mesnevide konuşma ve dinleme becerilerine, geliştirilmesi gereken yetenekler olarak bakılmıştır. Ayrıca bu iki beceri, âdâb-ı muaşeretin koşulları olarak ön plana çıkarılmıştır. Aşağıda tespit edilen beyitler sırasıyla dinleme ve konuşma becerileriyle ilişkili olan beyitlerdir. Bu beyitlerde tespit edilen hususlar, 2006 Türkçe Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda bu iki beceri için hedeflenen kazanımlarla kıyaslanıp ilgili kazanımın başlığı altında değerlendirilmiştir.

6 Kimüñ [kim] ‘ilm ile hikmet işidür // Dükeli halk anuñ sözün işidür

Bilimsellik esas alınarak yapılan her şey insanlara fayda sağlar. İnsanlar bu sözleri dinler onlardan faydalanırlar. İlmün ışığında söylenen her söz, ‘*millî ve evrensel değerlerin fark edilmesi'nde (MEB, 2006)* kullanılan destekleyici araçtır. Mesnevide bu sözler, insanlar tarafından dikkatle dinlenip bunlara itibar edildiği belirtilmiştir. Bu özellik, dinleme yöntem ve tekniklerinden olan seçici dinlemeye (Özbay, 2007: 73-74) örnek verilebilir.

1. Gel iy hikmet naşîhat işidenler // Naşîhat hikmet ile iş idenler

2. Nazar kııl ‘ibret al hikmet sözinden // Ne aşşî âdemüñ hikmetsüzinden

3. Kulağ dut söz güherden kıymetîdür // Kulağında bulasın kıymet-i dür

Bu üç beyitte dinleme için verilen hususlar Türkçe Öğretim Programı'nda belirtilen “*Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen millî ve evrensel değerlerin hayatla ilişkisini sorgular/Dinlediklerini-izlediklerini kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır*” (MEB, 2006: 17) kazanımlarını desteklemekte ve bunları pekiştirmektedir. “*Nazar kııl ‘ibret al hikmet sözinden*” mısraında kişinin dinlediklerini hayatla ilişkilendirmesi söz konusudur. *Kişi* hayatla ilişkilendirdiği bu bilgilerden kendine yarar sağlaması amacıyla bazı seçimler yapmaktadır. Şiirdeki *ibret almak* ifadesi de bu özelliği veren göstergelerden biridir. Burada kişinin gördüklerinden ve dinlediklerinden ders çıkararak bilgi edinmeye dayalı (amaçlı dinleme) (Özbay, 2009:113-114) dinleme yöntemi vurgulanmaktadır.

43 Ki ya'nî 'aql olan uşlu kişi de // Sözi bir söyleye iki işide

Akıllı, uslu kişi sözü bir söyler iki dinler.

Şiirin bu bölümünde kullanılan “*Sözi bir söyleye iki işide*” mısraı dinlemeyi etkileyen faktörlerden *dikkate* (Özbay, 2007: 54) değinmiştir. Bu yolla şiirde dinleyicinin konuşmadan önce anlatıcıyı dikkatle dinlemesi, söyleyeceklerini tartması gerektiği belirtilir.

Yukarıdaki beyitlerde mesnevîde dinleme becerisinin işlendiği bölümlere değinildi. Aşağıda ise konuşma becerisinin desteklendiği beyitlere yer verilecektir.

43 Ki ya'nî 'aql olan uşlu kişi de // Sözi bir söyleye iki işide

Akıllı insan, sözü iki dinler bir söyler.

37 kaçan söz söyleseñ fikr eyle evvel // Sözüñ vâzıh gerek yok kim mü'evvel
Her ne zaman söz söylesen önce düşün, sözün açık olması gerekir kapalı olandan fayda yok.

Yukarıdaki beyitlerde konuşmacıya dair iki önemli unsura vurgu yapılmıştır. Bunlar, birinci beyitte belirtilen ‘*aql* ve ikinci beyitteki *vâzıh* özellikleridir. Akıl, kişinin yaptığı konuşmaya hâkimiyetini temsil ederken ikinci beyitte geçen *vâzıh* sözcüğü de açık ve anlaşılır konuşmayı ifade eder.

İlk beyitte konuşma ile dinleme arasında belli bir hiyerarşinin olduğuna vurgu vardır. Konuşma karşılıklı iletişime dayalı bir süreç olduğu için bireyin dinledikleri konuşmasına da öncülük edecektir. Bundan dolayı, alıcı konuşmadan önce kaynaktan gelen iletiyi iyi algılayıp ondan sonra karşıya dönüt vermelidir (Erdem vd., 2007:7). Şiirde geçen, “*kaçan söz söyleseñ fikr eyle evvel*” ve “*Sözi bir söyleye iki işide*” cümleleri, iletişim sürecinde konuşmacının dikkat etmesi gereken *mesajı algılayabilme özelliği* (Erdem vd., 2007: 13) dikkati

çekmektedir. Mesnevideki bu iki cümle bu özelliği itibariyle Türkçe Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda öğrenciye kazandırmayı hedeflenen “*Konuşma yöntem ve tekniklerini kullanır*” (MEB, 2006: 23) kazanımıyla da örtüşmektedir.

41 Şu yirde kim gelür sözden melâlet // O yirde dilüñi söyletme lâl it
Sana zarar geleceğini bildiğin yerde konuşma, orada dilini tut, sus.

92 kalem tek kimde kim vardur iki dil // Başını kes dahı dilin iki dil
Her kimde ki kalem gibi iki dil varsa, tıpkı kalem gibi bu iki dilin başını kes(mek ve dilimlemek gerekir).

Eserin bu bölümünde “*Söz var; iş bitirir; söz var baş yitirir.*” (Parlatır, 2008:493) atasözünden hareketle konuşmanın öneminden ve sorumluluğundan söz edilmektedir. Ok gibi, ağızdan bir kez çıkan söz, telafisi olmayan kötü durumlara sebep olabilir. Bundan dolayı bazı yerlerde ve durumlarda “*Söz gümüşse, sükût altın*” (Parlatır, 2008:492) olabilmektedir. Burada da vurgulandığı gibi, kişi konuşmadan önce söyleyeceklerini iyi muhakeme edip değerlendirmelidir. Yoksa her yerde rastgele sarf edilen sözler, insana zarar verebilir. Mesnevide geçen “*Şu yirde kim gelür sözden melâlet*” ve “*Başını kes dahı dilin iki dil*” cümleleri kişiye konuşmasını kontrol altında tutması gerektiğini öğütler. Bu iki dize “*insan, ya sözünün kölesi ya da efendisi olur*” bağlamından hareketle kişinin söylediklerine karşı yükleneceği sorumluluğu belirtir. Konuşmacının söyleyeceklerine karşı sorumlu oluşunu Türkçe Öğretim Programı ve Kılavuzu, “*Söylediklerinin sorumluluğunu taşır.*” (MEB, 2006) kazanımıyla vurgular. Kılavuzda belirtilen bu kazanımın, 6, 7 ve 8. sınıfların tamamına kazandırılması hedeflenmektedir.

40 Dilidür âdemîñüñ tercümânı // Ne kim gönlinde var keşf eyler anı
İnsanın tercümanı dilidir, gönülde ne sır varsa (ancak) dil ile ifşa olur.

48 kolayımı gözet iñen bilişüñ // Ki tâ yad olmasun senden bilişüñ
Bildiğini çok kolayca aktar ki dostun sana yabancı kalmasın.

İlk dönemlerden bu yana insanlar dış dünya ile iletişim kurmak için çeşitli yöntemler, teknikler ve araçlar kullanmıştır. Özellikle çağımızda ilerleyen teknoloji sayesinde çevreyle iletişim kurarak kendimizi ifade etmemiz kolaylaşmıştır. Fakat gelişen teknolojiye rağmen insanın en doğal iletişim araçlarından olan dilin önemi hiçbir zaman azalmamıştır. Çünkü “*Dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri belirten kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyüklü bir varlık*” (Aksan, 2007: 11) olarak tanımlanmakta ve günümüzde de önemini hâlâ korumaktadır. Aksan'ın

konuşma yeteneği (2007: 11) olarak gördüğü dili, Ahmed-i Daî de “*Dilidür âdemîniñ tercümânı*” mısraında değişik bir anlatımla vurgular.

Şiirde dil denilerek aslında konuşma kastedilmiştir. “*Dilidür âdemîniñ tercümânı // Ne kim gönlinde var keşf eyler anı*“ mısralarıyla Dâ’î, insanın gönlünde bir sır olan amacın ancak dil ile açıklanabileceğini vurgular. Burada “*Ne kim gönlinde var keşf eyler anı*“ mısrasındaki *gönlinde, keşf eyler anı* sözcükleri konuşmacının konuşmak için bir amacının olduğunu örtük olarak simgelemekteler. Bu özellik, Türkçe Öğretim Kılavuzu’nda belirtilen “*Konuşmasında amaç-sonuç ilişkileri kurar*” ve “*Konuşmasında sebep-sonuç ilişkileri kurar.*” (MEB: 2006) kazanımlarını da dolaylı olarak desteklemektedir.

42 kulağ iki durur âdemde dil bir // Gel imdi eyle bu hikmetde tedbîr

Burada birbirini etkileyen ve destekleyen iki beceri olan konuşma ve dinleme arasındaki münasebete değinilmiştir. Bu ilişkiyi şair, anlamsal yönden bir zıtlıkla belirtir. Şairin, “*kulağ iki durur âdemde dil bir*” mısraında kullandığı *iki kulak ve bir dil* unsurları bu zıtlığı nicel olarak vurgulamaktadır. Şair, kişide iki kulak olmasına karşılık bir dilin oluşunu, insanın konuşma becerisinin önemi ile ilişkilendirmiştir. İkinci mısra da “*Gel imdi eyle bu hikmetde tedbîr*“ diyerek Aksan’ın da belirttiği gibi dil (konuşma) denen gücün insana ait hikmetli bir özellik olduğunu (2006:5) vurgular. Bu arada “iki dinle bir söyle” ifadesi vurgulanarak konuşmada dikkatli olunmasına da atıfta bulunmaktadır.

Bulgular ve Öneriler

Vasiyyet-i Nûşirevân, 14-15. yüzyıllarda yazılmış olmasına rağmen taşıdığı mesajlar itibariyle günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Özellikle mesnevîde verilmek istenen mesajlar konuşma üslubuyla verildiği için şair etkili bir aktarım metodunu kullanmıştır. Eserin bu üslupta yazılışı şiirin dilini canlı kılmıştır. Mesnevînin yüzey yapısında şairin öngördüğü hedef kitlesi her ne kadar ergenlik çağında bir kişi olsa da şiirin derin yapısında verilen mesajlarla şair, her yaş düzeyine hitap etmektedir. Buraya kadar yapılan çalışmadan hareketle mesnevîde eğitici değerlerle ilgili olarak tespit edilen bulgular şunlardır:

1. Vasiyyet-i Nûşirevân’ın değer itibariyle hayli zengin olmasından dolayı eserde bir değer başlığı altında sıklıkla birden çok değer bulunmuştur.
2. Nûşirevân, mesajı oğlunun şahsında bütün insanlara verdiğinden genellikle ilk bölümde Hürmüz’e seslenirken diğer bölümlerde atasözlerinden, hadislerden, tarihi olaylardan veya kişilerden hareketle herkese öğütte bulunur.

3. Vasiyyet-i Nûşirevân, dünyadaki bütün çocuklara hitap etmektedir. Bundan dolayı burada tespit edilen değerler, kılavuzda belirtilen ve Türkçe öğretiminin genel amaçlarından olan “*Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımalı*” (MEB,2006:4) maddesiyle örtüşmektedir.

4. Vasiyyet-i Nûşirevân, çocuğun beden, ruh, zihin ve sosyal gelişimini desteklediği gibi Türkçe Öğretim Programı ve Kılavuzu'nun “*Metinlerde öğrencilerin sosyal, zihinsel, psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek cinsellik, karamsarlık, şiddet ve vb. öğeler yer almamalıdır.*” (MEB,2006: 56) maddesiyle örtüşmektedir.

5. Vasiyyet-i Nûşirevân'da verilen değerler, bireye kazandırılma aşamasında geniş bir süreci kapsayacak şekilde aktarılmıştır.

6. Vasiyyet-i Nûşirevân'ın dili, günümüz Türkçesine göre sadeleştirilerek özellikle ilköğretimin birinci basamağından sonra öğrencilere değer eğitimi aktarmada başvurulacak kaynaklar arasındadır.

7. Vasiyyet-i Nûşirevân'ın, Anadolu sahasında çocukları dikkate alarak yazılan ilk eserlerden olması münasebetiyle bu eser, MEB'in 100 Temel Eser serisine dâhil edilmelidir. Böylelikle çocuklar buradaki değerlerle okulda olmasa dahi okul dışında tanışmış olurlar.

8. Türkçe 6, 7. ve 8. sınıflardaki ders kitaplarında nasihat-nâme türüne yer verilmediği görülmektedir. Çocuk gelişiminde önemli bir yere sahip olmasına ve kılavuzda belirtilen çoğu kazanımı desteklemesine rağmen ders kitaplarında bu türün örneklerine yer verilmemesi bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2006). *Şiir dili Türk şiir dili*. Ankara: Engin.
- Aksan, D. (2007). *Her yönü ile dil: Ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK.
- Daşdelen, Ö. (2008). Ahmed-î Dâ'î Tercüme-î Tefsîr-î Ebu'l-Leys-î Semerkandî Hicr, Nahl, İsrâ sureleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Emiroğlu, S. (2010). *Türkçe manzum nasihat-nâmelerin eğitim değeri üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış doktora tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Erdem, İ. (2007). *Konuşma eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.

- Ertaylan, İ.H. (1952). *Türk edebiyatı örnekleri VII – Ahmed-i Dâ’î Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 129-133, 299-308.
- Gökçe, B. (2008). *Gülten Dayıoğlu’nun Çocuk Öykülerinde Değer Eğitimi ve Öykülerin Türkçeye Katkısı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hengirmen, M. (1983). *Pend-nâme-i Güvâhi*. Ankara: Kültür ve Tuizim Bakanlığı.
- Kaplan, M. (1993). Ahmed-i Dâ’î’nin Vasiyyet-i Nûşirevân tercümesi. *Erciyes*, 191, 23-25.
- Kaplan, M. (1993). Ahmed-i Dâ’î’nin Vasiyyet-i Nûşirevân tercümesi. *İslamî Edebiyat Dergisi*, 1, 19.
- Kaplan, M.(2005). *Şiir tahlilleri I- Tanzimat’tan Cumhuriyete*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kavcar, C. (1998). *İkinci meşrutiyet devrinde edebiyat ve eğitim*. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Kortantamer, T. (1977). Ahmed-î Dâ’î’nin “Mutâyebât” adıyla tanınan eseri üzerine. *Türoloji Dergisi*, 7, 139-147.
- Kut, G. (1989). *Ahmed-i Dâ’î*. TDV İslâm Ansiklopedisi.
- MEB. (2006). İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar) . Ankara: MEB
- Özbay, M. (2007). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özbay, M. (2009). *Anlama teknikleri II. dinleme eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özkan, A. (erişim tarihi: 05.05.2010). Ahmed-İ Dâ’î’nin Tefsîr Tercümesi’nin Manzum Mukaddimesi ve dil özellikleri. www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s11/ozkan.pdf
- Özmen, M. (2001), *Ahmed-i Dâ’î divanı*. Ankara: TDK.
- Parlatır, İ. (2008). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Yargı Yay.
- Senemoğlu, N. (2009). *Gelişim, öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sever, S. (1994). *Türkçe öğretiminde uygulanan tam öğrenme kuramı ilkelerinin, öğrencinin okuduğunu anlama ve yazılı anlatım becerilerindeki erişiyeye etkisi* (www.education.ankara.edu.tr/ebfdergi/pdfler/1994-27-1/121-171.pdf erişim tarihi: 06.06.2010.
- Şahin, Şi.(2008). Mecmau’l-emsâl’de yer alan ef’al veznindeki hayvan konulu deyim ve atasözleri üzerine bir inceleme. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 177-191.

- Vursun, P. (2008). Ahmed-î Dâ'î Tercüme-î Tefsîr-i Ebu'l-Leys-i Semerkandî [142/188b-195b] [143/01a-50a]. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Yavuz, H. (2010). *Okuma biçimleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yeniterzi, E. (2006), Ahmed-i Dâ'î'nin Vasiyyet-i Nûşirevân adlı mesnevisi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 1–25.
- Yıldırım, K. (2009). Türk sınıf öğretmenlerinin değer eğitimine ilişkin deneyimleri: Fenomonolojik bir yaklaşım. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 35, 165-184.